

IN MEMORIAM

ROMHÁNYI IBI

(1939–2002)

A színész/nő/ életrajza – szerepei.

A színésznő Romhányi Ibi húszévesen, 1959-ben született Szabadkán, a Népszínház színpadán *Alison Porter*ként, Jimmy Porter feleségként, John Osborne angol író *Dühöngő ifjúság* című drámájának előadásában. Ebből az időből az emlékezetben őrzött képen éles vonalakkal rajzolódik elem a „jó házból való úrilány” vasalódeszka fölé hajoló törekeny alakja, amely némán is tökéletesen kifejezi, mintegy jelképezi a kiszolgáltatottságból eredő lelki fáradtságot, ami Alisonnak a mindig és mindennel, de legfőképpen vele elégedetlen tehetetlen lázadó férj mellett jut osztályrészül.

A gyermekkor a valóságban is és a színészi pályán is az étellel/a szerepekkel való ismerkedés ideje. Ez Romhányi Ibinél mintegy öt évig tart. Játékos, a világra és a színházra való rácsodálkozás meg ön maga megismerésének éveit ezek, melyekben Romhányi Ibi hol a megsemmisülő illúziók (*A tizenhetedik baba nyara*), hol a fanyar csodavárás (*A milliárdos*), hol pedig az önpusztító kapzsiság (*Szarkafészek*) világában találja magát, egyszer férjhezadandó lány (*Lakodalom*), másszor pedig fiát féltő anya (*Jernej, a szolgál*) vagy szerelmes szobalány (*A kertész kutyája*). Mígnem egyszer csak *Josefának* hívják, mint a gyilkossággal vádolt szobalányt, akinek minden oka meglenne rá, hogy gyűlölje az embereket, de – mert annyira szereti őket – nem teheti (*A bolond lány*). És talán éppen ez a ziccerszerepnek tartott feladat volt az igazi próba: színésznő lesz-e belőle vagy csak egy színtársulat használható/kevésbé

használható tagja? De azzal, hogy hamarosan *Josie Hoganként* mutatkozhatott meg (Boldogtalan hold), eldőlt: Romhányi Ibi öt év alatt drámai színésznővé formálódott. Mert nő tudott lenni, aki durva külső alá rejti érzelmeit, ringyónak hazudja magát, holott a legtisztább szerelemre vágyik, mocskos szájú, holott végtelenül érzékeny, tele van vággyal, de amikor legszebb álma válhatna valóra, az imádott férfi részegen elalszik mellette, s ő szerető helyett irgalmas nővérnek, legfeljebb anyának érezheti magát.

S ettől kezdve vége a színészi gyermekkornak.

Jön a Glória, Éva, Válja, Borbála, Ellen Gertrudis, néhány a drámairodalom legnagyobb színésznői próbatételei közül, és köztük lazítás-ként/feltöltődésül két-három kisebb szerep, mint például *Mürrhine* Arisztophanész lázadó nőkórusában, *Rozi*, a sánta, púpos falusi lány (Magam ura vagyok), a hűtlenséggel vádolt szerelmes *Hero* (Sok hűhó semmiért), szerelmet vadászó légikisasszony (Leszállás Párizsban), szerelmet vágó kocsmároslány (A nyugati világ bajnoka), csábos, attraktív római kurtizán (Dundo Maroje), meg a többiek vígjátékokból, krimikből, erkölcsdrámákból, mesejátékokból.

Belőlük szövődnek a színháztörténeti nagy alakítások.

Az artistából apácává lett, majd a cirkuszba visszatért tragikus sorsú *Glória-Mária-Glória*, az örök és örökké változó nő, *Éva*, „csodás keverese rossz s nemesnek”, a szerelmi sóvárgást a kacérság álarca alá rejtő irkutszki szovjet asszonyceseléd, *Válja*, ki női intuíciójára hallgatva a magánemberi boldogság nevében felülbírálja a közösségi boldogság ideológiáját (Egy szerelem története), az elveit gátlástalanul cserélő császár társaként segítő *Borbála* (Isten, császár, paraszt), végül is belefárad az erkölcstelenség színeváltozáiba, *Ellen*, akiből az amerikai kisember-szerelmi háromszögtörténetben a kudarcok sorozata kiöli a boldogság utáni vágyat (Szerelem, ó!), a Bánkkal rivalizáló *Gertrudis*, kit csak színjátszásunk legnagyobbjainak adatott meg életre kelteni.

Majd a szabadkai évek záróakkordjaként is tekinthető *György* az Áfonyákban, Deák Ferenc átváltozás-példázatában, melyben a férfiként a történetbe lépő színésznő végül nővé változik, s amit alakításáért színésznőink közül első és eddig egyetlenként Sterija-díjban részesített Romhányi Ibi – hazai színpadon talán először – tanúsít meztelen valóságként.

Tíz változatos szabadkai, majd talán mintegy jutalmul némi pihenés-ként kapott néhány rádiós év után, melyet két kisebb szerep mellett a száműzött költőbe titkon szerelmes *Calvia*, a szerelem és a férfi szabadsága mellett az utóbbit választó/segítő nő ábrázolása köt össze a következő tíz év nagy alakításaival, az újvidéki időszak *Alice*-ájával, *Olgájával*, *Ljubov Andrejevna*-jával, *Laurájával*, *Vizynéjével*, *Claire Zahanassian*-jával, *Alvingnéjével* és a pályát záró *Martha Washington*-jával.

Megannyi érett nő, akik nemcsak kiszolgáltattak és áldozatok, mert szenvedtek, becsapták, megalázták őket, s most tele vannak keserűséggel, sőt bosszúvágygal, hanem akiknek sorsa attól tragikus, hogy számukra megszűntek az életbeli alternatívák, akik számára nincs kiút, nincs folytatás. Következésképpen életre keltésük kivételes színészi tehetséget kíván, amivel – láttuk – Romhányi Ibi valóban rendelkezett.

Ha választani kellene az itt felsorolt, Romhányi Ibi színészletének felnőtt asszonykorát jelentő nagy alakításai közül, akkor talán *Alice* és a *Vizyné* mellett döntök, bár *Lauráról* sem könnyű lemondani.

August Strindberg Haláltáncának nyomán készült Play Strindberg a férfi és a nő harcának, elválaszthatatlan összetartozásának és elviselhetetlen együttlétének ritka drámai intenzitású sűrítménye, melyben *Alice* életét férje, Edgar keserítette meg. Mindketten elégedetlenek sorsuk alakulásával, kölcsönös gyűlöletükben napi „szórakozásként” gyötrik, megalázzák egymást, életre-halálra küzdenek egymással, mint két fenevad. Romhányi pontos váltásokkal játssza el *Alice* kedélyváltásait. A közönyösségtől a keserűségen, a cinizmuson, a viperagyűlöleten át a kétes diadalig ível, s ezen a skálán még egy visszafogott, ki nem élt, de belülről szikrázó erotikával eljátszott szerelmi intermezzo is helyet kaphat. Mindezt a színésznő *Alice* természetének megnyilvánulásaként tárja elénk, miközben arra is van figyelme, hogy a szerep fonákját, karikatúráját is észrevegyük.

Hasonló küzdelmet vív a Kosztolányi-regényből színpadra fogalmazott Édes Annában is, ahol a cselédlánnyal küzd, aki nem üt vissza, csak tűr, csak elviseli, hogy a másik megszerezze, megalázza, kisajátítsa őt, holott még a hangjától is irtózik. Romhányi Ibi pedig ezúttal éppen a hangjával alakít. Kissé szokatlan felhangszerű magas hangszínt választ, amely a szenvtelenség, a belső fegyelem, a szerepjátszás, a távolságtartás, a fölény, de az elérzékenyülés hangja is. Romhányi Ibi tökéletesen érzi, sőt tudja, hogy pszichológizálás helyett most éles hangváltások, metsző

gesztusok kellenek, mert *Vizyné* belül sebekkel van tele, de mégis vagy éppen ezért embernyomorító produkcióra képes. Ez legteljesebben abban a jelenetben jut kifejezésre, melyben rá akarja bírni Annát elhátározása megmásítására, le akarja beszélni arról, hogy férjhez menjen. Amikor Anna bejelenti, hogy itt hagyja a szolgálatot, *Vizyné* előbb kesereg, szinte fizikai fájdalmat mutatva vádol, majd amikor belátja, hogy így nem éri el célját, más irányból rohamozva folytatja ezt a számára sorsdöntő csatát. Mehet, mondja a lánynak, mintegy beletörődve vere-ségébe, de azon nyomban átöleli, suttog a fülébe, mintha féltene – „ne tegye tönkre a fiatalságát!” –, megígéri, lássék, ő igenis törődik a lánnyal, majd férjhez adják egy alkalmas pillanatban, de valójában játszik vele, mert őt csak a saját diadala érdekli. Amikor Anna bejelenti, marad, *Vizyné* hirtelen elnémul, körüljárja a lányt, mintha nem hinné, hogy sikerült, majd egy hirtelen mozdulattal maga felé fordítja, jelezve ezzel, hogy ő győzött, de nehogy meggondolja magát a cselédlány, hirtelen sírni kezd, mintha őt győzték volna le. Újabb váltás következik: mit képzél, csattan fel *Vizyné* hangja, méghogy ő az, aki nem engedte el a lányt, tőle aztán mehet, jelenti ki, majd mintegy betetőzve saját diadalát, közli, ha Anna menni akar, menjen. Most már nyugodtan mondhatja, mert tudja, hogy Anna marad. Ezzel végérvényesen győz, de nem tudja, hogy saját halálos ítéletét mondja ki.

Megismételhetetlen színészi bravúr!

Aki ilyesmire képes, annak a legnagyobbak között van a helye.

Romhányi Ibi a legnagyobbak közé tartozik.

Így is fogunk rá emlékezni.

GEROLD László

ROMHÁNYI IBI SZÍNHÁZI SZEREPEI

Szabadtéri Népszínház

1959: *Alison Porter* – Osborne, John: Dühöngő ifjúság

Bubba – Lawler, Ray: A tizenhetedik baba nyara

1960: *Odette* – Praxy, Raul: A milliárdos

Margareta Aldela – Kiritescu, Alexandru: Szarkafészek

Inge – Kruczkowski, Leon: A szabadság első napja

- 1961: *Vera* – Fischer, Otto Leck: Kimenő
Dasenyka – Csehov, Anton Pavlovics: Lakodalom
- 1962: *Lyda* – Kohout, Pavel: Ilyen nagy szerelem
Marcela – Vega, Lope de: A kertész kutyája
Sitarné – Cankar, Ivan: Jernej, a szolga
Márta – Kvazimodo Braun István: A tóparti ház
- 1963: *Lujza* – Barácius Zoltán: Finom kis társaság
Josefa Lanthenay – Achard, Marcel: A bolond lány (Az ostoba lány)
- 1964: *Josie Hogan* – O'Neill, Eugene: Boldogtalan hold
Az erényes Perelláné – Pirandello, Luigi: Az ember, az állat és az erény
Magda – Roksandić, Duško: Andrea
Hero – Shakespeare, William: Sok húhó semmiért
Ana – Davičo, Oskar: Költemény
Bolgár Zsuzsa – Tabi László: Most majd elválik
- 1965: *Királylány* – Svarc, Jevgenyij: A meztelen király
Margaret Flaherty – Synge, John Millington: A nyugati világ bajnoka
Magdaléna nővér, Glória – Marinković, Ranko: Glória
Éva – Madách Imre: Az ember tragédiája
- 1966: *Mürrhine* – Arisztophánész: Lüsizisztraté
Rozi – Kolar, Slavko: Magam ura vagyok
Jacqueline – Camoletti, Marc: Leszállás Párizsban
- 1967: *Olween Peel* – Priestley, John Boynton: Veszélyes forduló
Válja – Arbušov, Alekszej Nyikolajevics: Egy szerelem története
Borbála – Hágy Gyula: Isten, császár, paraszt
- 1968: *Flóra* – Török Rezső: A gyereket a gólya hozza
Laura, római kurtizán – Držić, Marin: Dundo Maroje (Maro bácsi)
Ellen – Schisgal, Murray: Szerelem, ó!
Gertrudis – Katona József: Bánk bán
- 1969: *Noemi* – Paso, Alfonso: Ön is lehet gyilkos
György – Deák Ferenc: Áfonyák
- 1970: *Eirene császárné* – Zilahy Lajos: Az imbroszi boszorkány

Újvidéki Rádió

- 1970: *Takarítónő* – Gobby Fehér Gyula: Statisztikusok
 1971: *Calvia, a légió századosának felesége* – Majtényi Mihály: A szám-
 űzőtt
 1972: *Detky Kornélia* – Deák Ferenc: Tor

Újvidéki Színház

- 1974: *Alice* – Dürrenmatt, Friedrich: Play Strindberg
Clandonné – Shaw, George Bernard: Sosem lehet tudni
Mockinpottné – Weiss, Peter: Mockinpott úr kínjai és meggyó-
 gyíttatása
 1975: *Valéria* – Horvath, Ödön von: Mesél a Bécsi-erdő
 1978: *Olga* – Csehov, Anton Pavlovics: Három nővér
Laura – Krleža, Miroslav: Agónia
 1979: *Ljubov Andrejevna* – Csehov, Anton Pavlovics: Cseresznyéskert
 1980: *Mrs. Toothe* – Albee, Edward: Mindent a kertbe
 1982: *Tépánné* – Arrabal, Fernando: Tábori piknik
 1983: *Viznyé* – Kosztolányi Dezső–Harag György: Édes Anna
 1985: *Dora Streng* – Shaffer, Peter: Equus
 1986: *Claire Zachanassian* – Dürrenmatt, Friedrich: Az öreg hölgy
 látogatása
Özv. idősb. Barabás Ádámné – Örkény István: Forgatókönyv
 1987: *Agnes* – Albee, Edward: Kényes egyensúly
Arna – Plevnes, Jordan: „R”
 1988: *Margit* – Hubay Miklós: Római karnevál
 1989: *Mama* – Gobby Fehér Gyula: A hajó
Ankica – Kušan, Ivan: Galócza
 1991: *Török néni* – Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig
Kurácsi mama – Brecht, Bertolt: Kurácsi mama és gyermekei
 1992: *Helene Alving* – Ibsen, Henrik: Kísértetek
 1998: *Martha* – Gavran, Miro: George Washington szerelmei

ROMHÁNYI IBIRŐL SZEMÉLYES HANGON

Romhányi Ibinek a színpad volt az élettere. Ott nem játszott, ott őszinte volt, ott élt, minden szerepében Romhányi Ibi volt. A mindennapjaink vagy inkább hétköznapijaink az ő számára csak a lélegzétvétel tere volt, olyan terület, ahol pillanatokra megpihent, hogy a következő *életfeladatot*, másnak „szerepet”, még őszintebben, természetesebben, káprázatosabban mutassa be a csodát váró nézőknek. Nekünk. És mi, a színpadi csodára vágyó önző nézők, sokáig emlékezünk majd a nekünk ajándékozott pillanatokra, amelyeket Romhányi Ibi színművésznő, színjátásunk Nagyasszonya, ajándékozott gazdag színészi eszköztárának és érzésvilágának különös kettősségéből. Árnyalt mondathangsúlyaira emlékezünk, hisz régóta visszacsengenek az előadásokból még ma is sajátos színezetű hanglejtései. Elevenen élnek bennem ezek a mondatdallamokká lett közlendők, és gondolom, ebben nem vagyok egyedül. A pillanat élménye volt ezeket hallani, és ezért válhatott tartós élménnyé. Úgy tűnt, a legegyszerűbb mondatokat is másként mondta mint mi, úgy, ahogy talán más azokat ki sem tudta volna mondani. Olyan ez, mint az Édes Annának Vizeknél betöltött szerepe: az, amit Édes Anna megtesz, „azt más nem tudja megtenni . . .” Ez is egy Romhányi-mondat.

Romhányi közlésében életre keltek a mondatok, tartalomtöbbletet kaptak, mert Romhányi minden adottságával és porcikájával, közöttük a hangszálaival is élt a színpadon. Ezért tudott percek alatt vonzó, csábos

nőből aggastyánná öregedni, és jelenetváltással visszafiatalodni, határozott, elegáns testtartással nagyúri dáma lenni és megalázni alattvalóit, majd a következő percben pedig szenvedő, erkölcsileg kisémmizett és eldobott nő lenni. Ezekhez az átmenetekhez tökéletes hangszínváltásokkal élt. Gondoljunk csak Ljubov Andrejevna szerepére, a Harag György rendezte *Cseresznyés kertben*. A többlettartalmú mondatok a következők: „Grisa . . . az én drága kisfiam (sírós hangon. Majd éles váltás, merő cinizmussal a következő mondat): Mondja csak Petya, mitől csúnyult így meg?” Vagy: „Akkor öngyilkos akartam lenni . . . (elsírja magát, és rögtön ezután esilíngelő hangon, életerőtől duzzadó érdeklődéssel): Micsoda muzsikát hallok?”

Vagy az *Édes Annában* a Vizynének szóló Édes Anna felmondási szövegrészben: „Vizyné: Hálátlan. Nincs semmi belátása (mondja félőrülden. Majd szenvedő, fájdalmas, elgyötört, sírós hangon folytatja: Mondják meg, miért olyan disznók? Miért olyan disznók?”

És sorolhatnám még a bennem elevenen csengő mondatokat a *Play Strindberg*ből: „Híres színész nő voltam!” és a „kritikusok gazemberek!” Vagy: „Halj meg már végre, te szánalmas bojár (és éles váltással, vidáman): virággyásra veled!”

Vagy a *Cseresznyés kert*ből: „Ki szí itt ilyen szörnyű szivarokat?” De én azokat úgy, ahogy Romhányi Ibi elmondta, sohasem tudnám még átmesélni sem, és akkor meg miért szaporítsam itt a szót?

Bele kell törődnünk, hogy mától már csak emlékeinkben él a Romhányi, valamint a hangját rögzítő megszámlálhatatlan hangszalagon, és a meglévő filmdokumentációban. Szegényebbek lettünk egy őstehetiséggel, egy igazi színművésszel, akinek a díjak, kitüntetések, elismerések szinte semmit sem jelentettek. Sterija-díjas volt, Erzsébet-díjjal tüntették ki Budapesten, Aranyabér Koszorút kapott Szarajevóban, legutóbb 2000-ben Kisvárdán Életmű Díjat, és mindezek mellett a színapdon *csak* Romhányi Ibi volt.

Ha most valahol Soltis Lajos, a két évvel ezelőtt elhunyt színészkolégája, az *Édes Anna* előadás Moviszter doktora, megkérdezi Romhányi Ibitől, az előadás Vizynéjétől, hogy: „Jobban van már Angéla?” – gondolom Romhányi Ibi most is ugyanúgy válaszol, mint 1983 óta sokszor, sok színpadi előadásban: „Jobban? Hogy lehetnék én jobban. Az idegeim. A gyomrom. Mintha késsel hasogatnák . . . Szörnyen megviselt

ez az egész.” És aki belülről csinál mindent a színpadon, azt valóban szörnyen megviseli *mindez!*

Mi pedig, nézői, csodálói és rajongói reménykedjünk abban, hogy valahol mégiscsak jobban lesz Romhányi Ibi.

FRANYÓ Zsuzsanna

VÁLASZOK IBITŐL

– Minden szerepemnek adtam magamból, azért is vagyok úgy, ahogy vagyok, mert sok mindent odaadtam magamból. Nagy ára volt annak, amit megcsináltam a negyven év alatt. De ugyanannyit kaptam én is. Mindegyik szerepemből maradt bennem valami. Hogy Romhányi Ibi már hol van, azt én nem tudom. Azt csak a jó Isten tudja.

– Sok mindent szeretnék kérdezni tőled, csakhogy olyan kérdések ezek, amikre azt hiszem, felelni sem lehet, mert . . .

– Próbáld meg.

– A színészet titkát kérdezném, mert én ezt sosem tudtam csinálni.

– Nincs titka a színészetnek. Az vagy van, vagy nincs. Vagy benned van, vagy nincs.

– De mi az, ami benned van?

– Hát azzal születtem. Ezzel születtem. Ezt az Isten adta. Mikor megszülettem, 1939. március 12-én, vasárnap délelőtt 11 órakor, a jó Isten homlokon csókolt, és azt mondta, hogy ez a kislány színésznő lesz. Mert gyermekkoromban már ugyanazt csináltam. Fölmásztam a fára, földíszíttem a fát, mindent, és ott már előadásokat tartottam. Ez bennem volt születésemtől kezdve. Ezért születtem, hogy ezt csináljam. Ez volt a feladatomban. Szerintem minden embernek megvan a feladata ebben az életben. Az enyém ez volt.

Részlet Vajda Tibor interjújából